

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Тимар Ірини Іванівни

«Образ половців у польській історичній думці XI-XV ст.», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02. – **всесвітня історія**

Споконвік частиною життя на території сучасної України був дуалізм між осілим та кочовим населенням. Саме відносини між цими двома світами були одними з домінуючих факторів в житті Центрально-Східної Європи. Така ситуація змушувала істориків досліджувати ці відносини, вивчати життя населення в рамках пасу Великого Кордону. Проте, якщо по осілим регіонам джерела відкривають певний масштаб інформації, то в питанні номадів є помітний дефіцит джерел. Причому слід наголосити на тому, що навіть в тих джерелах, які є, як правило, вони походять не з середовища номадів, а є фактично поглядом ззовні. Відповідно перед дослідниками постають завдання як можна детальніше піднімати і досліджувати даний напрямок, синтезувати здобуту інформацію та акцентувати поставлені завдання на вузьких напрямках вивчення.

Виходячи з вищесказаного робота, представлена Іриною Іванівною, в повній мірі відповідає наявним запитам вітчизняної історичної науки. Тимар І.І. поставила за мету дослідити «Образ половців у польській історичній думці XI-XV ст.». Знаменним є і вибір цього кочового народу, адже саме половці двісті років були домінуючою силою в Євразійському степу. Причому їх домінування було настільки значимим, що дало назву цьому унікальному регіону Євразії – Дешт-і-Кіпчак. При цьому до сьогодні історики шукають відповідь на питання, чому половцям не вдалося створити єдину кочову державу, на кшталт

наступних по них монголів. Сама Ірина Іванівна так сформулювала актуальність та мету свого дослідження «Оскільки українська історія – це історія всіх народів, котрі перебували/проживали на її території та мали вплив на формування української нації, суспільно-політичний складник актуальності нашої теми очевидний...» та «всебічному вивченні та аналізі джерельної спадщини задля відтворення образу половців у польській історичній думці»

Ірина Іванівна добре сформулювала актуальність теми своєї роботи. У вступі чітко сформульовані дослідницькі завдання, визначені предмет і об'єкт дослідження, детально обґрунтована наукова новизна теми дисертації та її практичне значення. Доволі точно окреслено хронологічні межі дослідження. Основний обсяг дисертації складається зі вступу, чотирьох розділів з певними підрозділами, висновків, списку історіографії та використаних джерел і додатків до дисертації. Загальний обсяг роботи — 250 с. Сама робота побудована за проблемно-хронологічним принципом. В першому розділі «Історіографія проблеми. Джерельна база. Методологія» дисертантка, провівши огляд російської, радянської, словацької, румунської, угорської, американської та української історіографій заострює увагу саме на польській. В цьому блоці Тимар І.І. доволі логічно зауважує, що «З об'єктивних причин значнішими за обсягом є напрацювання польських вчених». Що стосується джерел, то дисертантка основою для свого дослідження зробила саме наративні джерела: літописи, хроніки, трактати, записки мандрівників тощо. В цілому це є аргументованим з огляду на те, що лише з верхньої хронологічної межі даного дослідження документальний матеріал поступово ставав масовим. При цьому слід зауважити, що слід було б більш широко представити і східні азійські джерела по половцям, що дозволило б зробити більш глибокий порівняльний аналіз по проблемі обраної теми.

В підрозділі «Методологія» оригінальним стало використання «За допомогою математичних методів статистики та підрахунку здійснено облік згадок куманів-половців «Annales» Я. Длугоша.». Справляє враження й «Біографічний метод» який «допоміг встановити половецьких нащадків серед руських дружин князів з роду П'ястів».

Другий розділ «Загальне уявлення про номадів Сходу у Польщі X–XI ст.» фактично подає ретроспективу сприйняття кочовиків польською стороною. Авторка звертає увагу, що точкою відліку в цьому процесі є саме розуміння природи угрів і використання тут імені легендарних гунів. Тимар І.І. підмітила факт «зацікавленості П'ястів у презентації угрів як рівного собі вже християнізованого сусіда, з котрим на постійній основі відбуваються контакти, втім і шлюбні». Далі дисертантка переходить до питання польсько-печенезьких контактів, в першу чергу, часів Болеслава-Хороброго. В цілому Тимар І.І. приходить до висновку, що «Аналіз уявлень у Польщі X–XI ст. про номадів засвідчує протиставлення кочівників собі, але при цьому (на прикладі угрів) доведеною вважаємо спробу уподібнити історію осілих кочівників слов'янській». З критичних зауважень, на мою думку, не вистачає тезових оглядів по іншим кочовикам регіону. Це особливо важливо з огляду на те, як вже з кінця XV ст. серед польської шляхти поширеними були ідеї сарматизму.

Третій розділ «Половецько-польські зв'язки XI–XIII ст.». Саме цей підрозділ акцентований на темі дослідження. Причому авторка доволі логічно побудувала подачу матеріалу. Спочатку висвітлюється питання наявних відомостей про половців у польських джерелах. Загальна канва доводиться до Яна Длугоша. Далі мова вже йде про військово-політичні контакти між П'ястами і половцями XI–XIII ст. Тут Тимар І.І. не обмежилася виключно польсько-половецькими відносинами, але й зацентувала увагу на половцях в русько-польських відносинах. Взагалі слід відмітити вправність дисертантки в

подачі того клубка відносин різноманітних князів Русі, Польщі, Половецьких орд тощо. Цей же позитив слід відмітити й в подачі матеріалу по половцям та полякам в війні за спадщину Бабенбергів (1246–1278 рр.).

В третьому підрозділі «“Половецька кров” у шлюбній політиці П’ястів» Тимар І.І. відзначає, що їй вдалося здійснити «перехресний аналіз польсько-руської та русько-половецької матримоніальної політики, на перетині якої віднайдено чотири випадки заміжжя за П’ястами руських наречених, які «за кузелем» мали половецьке походження у другому-третьому поколіннях.» даний розділ демонструє глибину знань дисертантки і доводить її здібності вирішувати складні історичні проблеми. Проте можливо слід було додати сюжети про згадування половців чи інших кочовиків у відносинах чи згадування половців по кордону Польщі з іншими країнами: Угорське королівство, Німецький орден тощо.

Четвертий розділ «“Образ половців” у “Annales” Яна Длугоша» є більш компактним, оскільки спрямований на дослідження одного окремого джерела. Відповідно цей розділ фактично виступає самостійним, цілком закінченим сюжетом. Справляють враження всі блоки, виділені в тексті, як то «Походження і джерелознавча цінність “половецьких сюжетів” автора (Я.Длугоша)» та «Summa Cumanica “Annales”». Вітати слід і висновок Тимар І.І. щодо Я.Длугоша в тому, що він став першим «у середньовічному польському історіописанні» хто «витворив певний узагальнений образ половців». Висновки роботи в цілому є ґрунтовними і повністю структурно відповідають всім поставленим завданням та підрозділам дисертації.

Слід зазначити, що висловлені зауваження мають здебільшого уточнюючий, рекомендаційний характер і суттєво не впливають на загальну оцінку представленої дисертаційної праці як самостійного, кваліфікованого та завершеного дослідження, для якого характерні: наукова новизна, структурна

єдність, вагомість обраної проблематики, успішне вирішення наукових завдань, чіткість та аргументованість у викладенні матеріалу, переконливість при доказі запропонованих ідей. Матеріали дисертації можуть використовуватися при написанні узагальнюючих наукових праць та підручників з історії України та Всесвітньої історії, а також при викладанні нормативних і спеціалізованих університетських курсів. Автореферат ідентично відображує зміст і основні положення рецензованої дисертації. Дисертантка впевнено демонструє своє дослідження причому саме в рамках всесвітньої історії.

Таким чином можемо констатувати, що дисертаційна робота Тимар Ірини Іванівни «Образ половців у польській історичній думці XI-XV ст.», заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент
Доктор історичних наук,
Провідний науковий
співробітник Інституту історії
України НАН України

Борис Черкас

Черкас Б.
Секретар